

Агледзіны слова

Свае агледзіны роднага слова вядомы і паважаны ў краіне лінгвіст Алякс Каўрус пачаў амаль паўвека таму: першае навуковае выступленне пазначана 1963-м годам. Сёння ў яго набытку — велізарная колькасць прац.

Адзіны аргумент настаўніцы “так у правілах” быў недастатковым, а таму нядзейсным і пераканаўчым.

Алякс Аляксандравіч умее паказаць, чаму патрэбна гаварыць менавіта так, запэўніць, што ўласны маўленчы досвед і суб’ектыўны густ — вельмі ненадзейныя паказчыкі пры выбары правільных слоў, выразаў, канструкцый. Удумлівы і руплівы даследчык, ён аргументавана, красамоўна, дасціпна, часам з лёгкай іроніяй даказвае нежыццёвасць меркаванняў, пры дапамозе якіх яго апаненты аспрабуюць альтэрнатыўную пазіцыю. Многія ацэньвалі зборнік могуць паслужыць для навучэнцаў і журналістаў узорам до азнаёмлення з палемікай (“Шукайма слова”, “Звяда” як назва газеты”, “Як разумеецца слова *дзясніджык*. *Узнайць*”, “Не ўзняймайце гукі на мову”).

Аўтар адсвойвае права на існаванне новых лексем, у тым ліку наводзіць традыцыйныя для беларускай мовы мадэляў, рэабілітуе беспадстаўна адхінутыя словы, вяртае з небяшчэсправядліва забытыя формы (“*Прафесійнік*, *правінцыйнік* ды іншыя”, “Крыўджанае слова. Пра назоўнік *накірунак*”). Палемічнасць, скіраванасць да дыялогу падкрэсліваюцца ўжо

самімі назвамі лінгвістычных тэкстаў: “Вымаўляем так, як ішла?”, “Дапамагла памылка. Ці быў дзе чорт-этнік *наспеты*?”, “Рыцар з правінцыі і Лямалча. Як сказаць інакш?”. Магчыма, іх былі без гатовых, адназначных адказаў “справакуюць” некага на ўласнае вывучэнне праблемы.

Думаецца, найбольш істотнай вартасцю зборніка з’яўляецца актуальнасць, запатрабаванасць і практычная карысць прадстаўленых тут артыкулаў: праблемы, якія ў іх разглядаюцца, народжаныя самім жыццём. Да прыкладу, пачутыя аўтарам памылкі журналістаў Беларускага радыё падштурхнулі да напісання матэрыялу “Ісці ад жывой мовы. Заўвагі да «Моўнай хвілінкі»”.

Надзвычай жыццёвымі атрымаліся артыкулы, прысвечаныя такой важнай лінгвістычнай, сацыяльнай і псіхалагічнай праблеме, як напісанне прозвішчаў (“Шануйма сваё імя і род”, “*Ленька* — *Лянько*, *Капейка* — *Кап...іко*. Як пісаць прозвішча?”, “*Вус*, *Вусік... Усай*”). Так ужо сталася, што шмат хто па волі “грамацеляў”-пашпартыстаў ці па ўласным жаданні змяніў выразна матываваныя беларускія прозвішчы на штучныя, дзіўныя, больш “культур-

ныя” (?): Качарга — на Качарго, Птушка — на Птушко, Круленя — на Крупенію... Падобная практыка выклікае праблемы з лінгвістычным афармленнем такіх слоў, нярэдка прыводзіць да абсурдных сітуацый: “Згадалася. Падчас маёй (Аляся Каўруса. — Н. З.) працы ў педуніверсітэце вучыліся на філфаку дзве родныя (паводле іх слоў) сястры. Тая, што на стацыянары, ішла ў студэнцкіх беларускамоўных дакументах як *Лянько*, тая, што на завочным аддзяленні, — як *Ленька*”. Ілюстрацыямі да граматычных выкладак у гэтых артыкулах паслужылі прозвішчы канкрэтных людзей — нашых сучаснікаў: літаратара Міхася Кенькі, паэтаў Генадзя Кляўко і Віктара Ярца (аўтар лічыць натуральным ужыванне менавіта такой схлонавай формы), крытыка і даследчыцы літаратуры Жанны Капусты... Гэта напаяння лінгвістычны матэрыял чалавечай асабавасцю, чытанне яго ўспрымаецца як неспадзяваная, але прыемная сустрэча са знаёмымі.

Такім чынам, было б памылкай гаварыць пра кнігу толькі як пра падборку мовазнаўчых рэкамендацый. Многія лінгвістычныя назіранні, у першую чаргу гэта датычыць водгукаў і абразкоў, пры ўсёй іх навуковасці набліжаюцца да сферы літаратурна-мастацкай: настолькі яны эмацыйна выразныя, паасабліваю кранальныя (“Імя «беларускай дзяўчыны»”). Адчуваецца, наколькі адданы аўтар сваёй справе, як шчыра імкнецца абудзіць у іншых цікавасць да мовы.